

Nr 150

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående prognoser för behovet av arbetskraft.

(5:e avd.)

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Nyman m. fl.* (I: 12) och den andra inom andra kammaren av herr *Broberg m. fl.* (II: 14), har hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära att Kungl. Maj:t prövar möjligheterna att uppgöra sådana prognoser för behovet av arbetskraft som dels ger en totalbild av arbetsmarknadens behov och dels den lämpliga fördelningen mellan olika yrkesgrupper, att framlägga sådana prognoser av preliminär natur senast i samband med att riksdagen skall taga ställning till frågan om fackskolan samt att utarbeta rullande prognoser som underlag för snabba åtgärder inom utbildnings- och omskolningsområdet.

Beträffande motiveringen för ifrågakvarande förslag får utskottet hänvisa till motionen II: 14.

Över förevarande motioner har, efter därom i vederbörlig ordning gjord framställning, utlåtanden avgivits av *statistiska centralbyrån*, *skolöverstyrelsen* och *arbetsmarknadsstyrelsen*.

Statistiska centralbyrån har i sitt utlåtande erinrat om att den till arbetsmarknadsstyrelsen förlagda utbildnings- och yrkesprognosverksamheten avsetts skola överföras till centralbyrån. Det av motionärerna framhållna behovet av en prognosverksamhet på arbetsmarknadens område har vid angivna förhållande syntts ämbetsverket kunna komma att bli bättre beaktat i framtiden. Vid prioriteringen av det framtida arbetet kommer de i motionerna framförda önskemålen rörande prognosverksamhetens uppläggning och inriktning att beaktas.

Skolöverstyrelsen har anfört följande.

Motionerna synes vara föranledda av att riksdagen inom den närmaste tiden kommer att få pröva utformningen och dimensioneringen av gymnasiet och fackskolan. I motionerna betonas, att det för ett ställningstagande till frågan om dimensioneringen av främst fackskolan vore angeläget att ha tillgång till prognoser över behovet av arbetskraft, vilka kunde ge en totalbild av arbetsmarknadens behov och en överblick över de lämpliga relationerna mellan olika yrkesgrupper. Motionärerna hemställer, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär, att Kungl. Maj:t prövar möjligheterna

att uppgöra dylika prognoser och att preliminära sådana framläggas senast i samband med att riksdagen skall taga ställning till fackskolan.

Gymnasie- och fackskoleutredningarna har gjort bedömningar av dimensioneringsfrågorna med utgångspunkt i dels prognoser utförda i samarbete med arbetsmarknadsstyrelsen, avseende för gymnasie- och fackskoleelever aktuella yrkesområden, dels beräkningar över ungdomens efterfrågan på utbildning på det gymnasiala skolstadiet. Från de nämnda utgångspunkterna har utredningarna ansett sig kunna ange vissa riktlinjer för fackskolans resp. gymnasiets dimensionering fram till omkring år 1970, vilka torde ge erforderlig grund för bedömning av gymnasiets och fackskolans utformning under nu överblickbar tid.

Därtill kommer, att de båda utredningarna starkt framhållit nödvändigheten av ett flexibelt utbildningsväsende på det gymnasiala stadiet, så att möjligheter finnes till anpassning efter nya situationer och önskemål samt därav föranledda ändringar i tidigare prognoser. Nya förutsättningar kan uppstå bl. a. genom ändringar i arbetsmarknadens behov av arbetskraft med olika utbildning. Överstyrelsen vill betona nödvändigheten av att utbildningsväsendet på det gymnasiala stadiet utformas och lokaliseras på ett sätt, som möjliggör en dylik anpassning.

Tillgång till prognoser av det utomordentligt omfattande och komplicerade slag, som avses i motionerna, är av antydnda skäl ej erforderlig för ett ställningstagande till frågan om gymnasiet och fackskolan. Tanken att alls kunna inom rimlig tid utföra prognoser av närmelsevis nämnda slag bygger för övrigt på en orealistisk bedömning av omfattningen och svårighetsgraden av hithörande frågekomplex.

I själva verket måste ett prognosarbete avseende den totala arbetsmarknaden — även om det, såsom motionärerna antyder, preliminärt skulle begränsas till att söka ge »en grov bild av läget» — ses som en integrerande del av det långsiktiga och samordnade samhällsplaneringsarbetet. Överstyrelsen vill i detta sammanhang hänvisa till vad finansministern i årets statsverksproposition (För flera huvudtitlar gemensamma frågor, p. 4) anfört och förordat i hithörande frågor. Där framhålls bl. a. att en framsynt planering på samhällslivets olika områden har hög angelägenhetsgrad. Vidare redogöres för vissa aktuella åtgärder inom planerings- och prognosverksamheten. Överstyrelsen vill här särskilt framhålla betydelsen av det arbete med en ny långtidsutredning, som påbörjats, samt överförandet av utbildnings- och yrkesprognosverksamheten från arbetsmarknadsstyrelsen till statistiska centralbyrån. Överstyrelsen vill även starkt understryka behovet av att problem av metodisk karaktär vid planeringen blir föremål för studium. Av finansministerns redovisning i nyssnämnda proposition framgår, att förslag till åtgärder för upprustning av planeringsverksamheten fortlöpande kommer att underställas riksdagen.

Enär motionerna i fråga om såväl motivering som förslag har framlagts i en vag och allmänt hållen ordalydelse, har skolöverstyrelsen inte ansett sig böra i detta sammanhang gå in på vilka särskilda åtgärder, som vidtagits eller kommer att vidtagas i fråga om skolplaneringen. Hithörande problem har för övrigt till viss del belysts i samband med frågan om det nya skolambetsverkets utformning.

Arbetsmarknadsstyrelsen har anfört följande.

Utbildningsplaneringen är som motionärerna påpekar ett viktigt instrument i den långsiktiga arbetsmarknadspolitiken. I den mån denna planering

bygger på beräknad eller bedömd utveckling på arbetsmarknaden kan framtida rekryteringsbehov för olika näringsgrenar eller yrkesgrupper i viss utsträckning bestämmas. Kraven på långsiktighet med ett tidsperspektiv på åtminstone mellan 5 och 10 år liksom metodologiska brister i utförandet av prognosberäkningarna medför dock att utbildningsplaneringen som arbetsmarknadspolitiskt instrument måste kompletteras med andra hjälpmedel.

Motionärerna framhåller själva den relativa löneutvecklingen som en viktig balansskapande faktor mellan tillgång och efterfrågan på visst slag av arbetskraft. Löneutvecklingen på arbetsmarknaden ligger emellertid i Sverige utanför myndigheternas verksamhetsområde och endast där staten själv uppträder som arbetsgivare, har den möjlighet att påverka utvecklingen. Däremot söker samhället vid sidan av utbildningsplaneringen vidtaga ett flertal åtgärder i syfte att komma till rätta med bristande balanssituationer på arbetsmarknaden, där det främsta hjälpmedlet är att åstadkomma så stark flexibilitet som möjligt. Styrelsen anser därvid att ett fastställande av formella kompetenskrav grundande sig på t. ex. viss skolunderbyggnad eller genomgången formell skolutbildning motverkar denna flexibilitet. Samtidigt måste tillräckliga resurser stå till förfogande för att åstadkomma en erforderlig geografisk eller yrkesmässig rörlighet, ävensom möjligheter till kompletterande utbildning. För såväl ungdomar som äldre måste reella möjligheter till yrkesvägledning och arbetsmarknadsorientering föreligga så att man till de olika yrkena eller utbildningsvägarna erhåller lämplig kvantitativ och kvalitativ rekrytering.

Utbildningspolitiken i ett demokratiskt land påverkas av dels som tidigare berörts arbetsmarknadens framtida efterfrågan på arbetskraft, dels ungdomarnas önskan att erhålla viss utbildning. I de skolutredningar som under senare år framlagts har dessa båda aspekter i möjligaste mån kartlagts och prognoser har inom ramen för arbetsmarknadsstyrelsens resurser gjorts angående väntat behov av arbetskraft. Efterfrågan på prognoser avseende yrken eller utbildningar med mera teoretisk inriktning har därvid — eftersom det gällt planering för fackskolor, gymnasier och universitet och högskolor — starkt gjort sig gällande. Även om dessa prognoser har grundat sig på vissa allmänna bedömningar angående total arbetsmarknadsutveckling, där vissa tendenser beträffande såväl arbetskraftsutbud som arbetskraftsefterfrågan är klart skönjbara, är styrelsen medveten om att yrken och utbildningsvägar med mera manuell inriktning ej belysts i önskvärd utsträckning. Styrelsen har i ett flertal remissyttranden och i sina anslagsäskanden under senare år understrukit detta och framfört krav om förstärkta personella resurser inom prognosverksamheten för att täcka dessa luckor och därigenom få möjligheter att framlägga beräkningar över total arbetsmarknadsutveckling på lång sikt.

Då verksamheten enligt Kungl. Maj:ts förslag fr. o. m. nästa budgetår överflyttas till statistiska centralbyrån, som också erhåller viss personalförstärkning på prognosavdelningen, är det av vikt att sådana beräkningar snarast igångsättes. I de direktiv som Kungl. Maj:t givit den nu arbetande yrkesutbildningsberedningen framhålls också vikten av att sådana beräkningar göres i samråd med berörda myndigheter.

Styrelsen anser emellertid mot bakgrund av det starkt ökande behovet av kvalificerad arbetskraft på alla nivåer att en snabb utbyggnad av skolväsendet ovanpå grundskolan bör genomföras. Särskilt på den gymnasiala nivån väntas behovet av arbetskraft växa mycket starkt. Med hänsyn till den utveckling som delvis redan har ägt rum på arbetsmarknaden med en

förändring av lönerelationerna mellan olika yrken och en uppluckring av gränserna mellan tjänstemannayrken och arbetaryrken — en utveckling som sannolikt kan komma att fortsätta — anser styrelsen att den nu föreslagna fackskolan icke bör uppfattas som en skolform avseende att rekrytera enbart vad som hittills kallats tjänstemannayrken. Till viss del torde skolformen vara ett led i en allmän utbyggnad av vårt skolsystem mot elva-årig skolplikt. Det är samtidigt att förutsätta, att yrkesutbildningsberedningen i sina förslag kommer att beakta denna utveckling på arbetsmarknaden och utforma det framtida yrkesskoleväsendet så, att det blir lika naturligt att påbygga yrkesskoleutbildning med fackskola som fackskola med yrkeskurser av olika slag. Det är därvid — såsom styrelsen understrukit i sitt yttrande över fackskoleutredningen — nödvändigt att yrkesvägledning och arbetsmarknadsorientering får ett väl tilltaget utrymme och en fast organisation inom fackskolorna.

Även om det sålunda hade varit önskvärt med noggrannare kartläggning av framtida behov av arbetskraft över hela arbetsmarknaden anser dock styrelsen dels att redan gjorda beräkningar ger ett tillräckligt underlag för statsmakternas ställningstagande avseende de i motionerna berörda skolformerna, dels att de av motionärerna begärda beräkningarna skulle för att ge ett fastare underlag än hittills gjorda beräkningar bli så tidskrävande att de avsevärt skulle försena en ytterligt önskvärd utbyggnad av skolväsendet. Styrelsen vill samtidigt understryka att hittills gjorda prognoser och kommande prognoser över »yrkesskoleyrken» successivt följs upp och att ett system med rullande prognoser byggs upp efter hand som de personella resurserna förstärks inom de organ, som skall svara för prognosverksamheten.

Utskottet. Av statistiska centralbyråns i ärendet avgivna yttrande framgår att det av motionärerna framhållna behovet av prognosverksamhet på arbetsmarknadens område kan väntas komma att bli beaktat vid prioriteringen av det framtida arbetet inom ämbetsverket. Vidare framgår av skolöverstyrelsens och arbetsmarknadsstyrelsens yttranden att åtgärder av i motionerna åsyftad innebörd i stor utsträckning och i olika sammanhang redan vidtagits eller planerats. Enligt utskottets mening har det rådande läget beträffande den i motionerna väckta frågan erhållit en tillfredsställande belysning i de avgivna remissyttrandena. Under hänvisning härtill får utskottet — med understrykande av den stora betydelsen av en så fullgod utbildnings- och yrkesprognosverksamhet som möjligt — hemställa, att motionerna I: 12 och II: 14 icke må föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 3 november 1964

På statsutskottets vägnar:

EMIL NÄSSTRÖM

Närvarande: se under utlåtandet nr 151.